

SECȚIUNEA III / Panel III:

PATRIMONIU ȘI MEMORIE CULTURALĂ /
HERITAGE AND CULTURAL MEMORY

ALEXEI MATEEVICI – APĂRĂTOR AL ȚĂRĂNIMII BASARABENE

Anatol PETRENCU,

dr. hab., prof. univ.

Universitatea de Stat din Moldova

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5449-1023>

Summary

Alexei Mateevici is known to the general public as the author of the State Anthem of the Republic of Moldova "Our Language". The poet, the son of a country priest (from the village of Zaim, Causeni district), grew up with the children of peasants from that locality, he knew "live" the problems faced by their parents. In Tsarist Russia one of the main problems was that of the land, which had its specificity in the province of Bessarabia. A. Mateevici knew the thirst of the ploughmen for the earth. In his poems, but also in journalism, he raised this subject more than once. These aspects of A. Mateevici's work are set out in the following lines.

Keywords: Alexei Mateevich, Russia, the agrarian problem, the Russian revolution

Despre viața și opera poetului Alexei Mateevici au scris distinși critici literari – Efim Levit, Sava Pânzaru, Vlad Chiriac⁵⁶⁸, medicul legist Gheorghe Baciu⁵⁶⁹ etc. Autorii au scos în evidență talentul deosebit al poetului, pledoariile lui pentru democrație și libertate în Basarabia, pentru renașterea culturii naționale românești⁵⁷⁰, pentru satisfacerea revendicărilor basarabenilor în ansamblu.

Vom preciza doar că cea mai largă pătură socială a provinciei o alcătuiă țărănimea basarabeană. Ne-am propus în acest material să scoatem în evidență poziția poetului Alexei Mateevici în problema țărănească, în special – înzestrarea cu pământ a plugarilor basarabeni.

Alexei Mateevici s-a născut la 16 martie 1888, în satul Căinari, județul Tighina, în familia unui preot. În 1883 familia s-a mutat în satul Zaim (azi – raionul Căușeni), locul unde viitorul poet

⁵⁶⁸ *Alexie Mateevici: genealogii, iconografie, evocări* (ed. întocmită și îngrijită, st. introd., bibliogr. de Vlad Chiriac), Chișinău: Editura Știința, 2003.

⁵⁶⁹ Gheorghe Baciu. *Alexie Mateevici – o victimă a terorismului bolșevic*, Chișinău, 2019. Cartea are o *Prefață*, semnată de Nicolae Dabija, care a fost preocupat, ca și alți autori, inclusiv – medicul-legist Gheorghe Baciu, de misterul morții poetului.

⁵⁷⁰ *Părinte al Limbii noastre. Închinare către Mateevici în versuri de Dumitru Matcovschi cu o seamă de cuvinte de Vasile Țepordei, Antonie Plămădeală, Petru Buburuz, Florin Cotinescu, Ion Niță, Ion Buzăși ș.a.*, Chișinău: Redacția revistei „Basarabia”, 1992, 143 p.

și-a petrecut copilăria. Fiind fecior de preot de țară, Alexei Mateevici a fost prieten cu copii de țărani cu care a și învățat în școala din sat. „Trăind în mijlocul țăranilor, el le vede nevoile și suferințele, starea de asuprire și de înjosire în care se aflau și se pătrunde de o dragoste fierbinte față de acești năpăstuiți ai soartei, dragoste pe care o va păstra intactă în tot cursul vieții sale”⁵⁷¹.

Primele poezii Alexei Mateevici le-a scris în anii revoluției ruse din 1905-1907. Una din problemele de bază ale societății ruse a fost cea agrară. În Rusia țaristă țăranii au alcătuit circa 80% din populație. Nu întâmplător cel mai numeros partid politic din Rusia a fost cel al socialiștilor revoluționari (eserilor).

La începutul secolului al XX-lea problema agrară în Imperiul țarist s-a agravat: suprafața loturilor de pământ s-a micșorat datorită creșterii numărului populației, cantitatea cerealelor s-a diminuat, ca rezultat – a crescut pauperizarea locuitorilor satelor. Rusia țaristă a promovat insistent o politică de export a cerealelor („Vom mânca mai puțin, dar vom exporta cerealele”, – spunea ministrul rus de finanțe Ivan A. Vâșegradski). Lucrurile în Europa s-au schimbat simțitor odată cu exportul grâului american, la prețuri mai mici decât cele ale rușilor. Situația Rusiei a devenit și mai dificilă, pentru că ea exporta în fond doar grâu. Politica de export a cerealelor, chiar și în condițiile secetelor, ducea la înfometarea populației (de ex., în 1891-1892). Țarismul nu a avut un plan de cointeresare a țăranilor în creșterea productivității agriculturii. La ruși pământul arabil era al obștii țărănești și în fiecare an loturile de pământ erau reîmpărțite între gospodarii satelor, ceea ce ducea la lipsa de interes față de pământul prelucrat. Erau și alte probleme grave în agricultură despre care a scris chiar primul ministru al guvernului țarist, contele Serghei Vitte în memoriile sale⁵⁷²: rezultatele muncii agricultorilor nu erau repartizate conform anumitor legi, ci conform obiceiurilor, de multe ori inechitabile; impozitul agrar se lua de la comunitatea sătească, în ansamblu, nu de la fiecare gospodar în parte etc.

Pauperizarea țăranilor i-a motivat să se ridice la proteste și să ceară pământ (lărgirea loturilor agricole) pe baza redistribuirii pământului în folosul țăranilor din terenurile moșierești (a marilor proprietari de pământ). În aceste condiții istorice tânărul poet Alexei Mateevici publică primele sale poezii, care reflectă năzuințele țărănimii, inclusiv și în primul rând – celei basarabene. La 7 februarie 1907, A. Mateevici publică poezia „Cântecul zorilor”, în care cheamă țăranii la căutarea dreptății, libertății și pământului: „Hai, măi frate, hai, măi frate,/ Zorile s-aprind,/ Hai să căutăm dreptate./ Voie și pământ” [în original e scris *poimânt, a.p.*]. După ce expune viața grea a plugarilor („Plugărit-am viața toată...”), A. Mateevici scrie că munca țăranilor nu le aduce satisfacție, pentru că rodul muncii este însușit de stat: „Am crescut în largi ogoare/ Roadă cu

⁵⁷¹ Efim Levit, Sava Pânzaru. *Alexei Mateevici, poetul, cărturarul și profetul Basarabiei*. În: *Alexei Mateevici, Opere*, vol. 1. Chișinău: Editura Știința, 1993, p. 12.

⁵⁷² S. Iu. Vitte, *Vospominania [Amintiri]*, Moscova, 1960, p. 454.

prisos./ Dar din pâinea roditoare/ N-am avut folos./ Căci ogoarele luate/ Fost-au de la noi;/ nouă-n schimb ne-au fost lăsate/ Juguri și nevoi”⁵⁷³. Poetul cheamă țăranii la lupta pentru pământ, scriind că ei sunt stăpânii sorții lor, „iar cel nepregătit rămâne vecinic biruit”.

Viața de robi a sătenilor este prezentată de A. Mateevici și în poezia „Țăranii”. Iar poezia „Țara” este consacrată anume țăranimii basarabene (autorul: „Se închină țăranimii basarabene”) exploatate nemilos de străini: „Veneticii, țară dragă,/ Te mănâncă toți la clacă,/ Îți iau bogățiile/ Și-și lărgesc moșiile.// S-au făcut ei boieri mari,/ Chinuiesc pe-ai tăi plugari,/ Pe noi ne-au încălicat,/ Pâinea toată ne-au luat...”.

Cele mai emoționante versuri, în care poetul A. Mateevici proslăvește munca nobilă a țăranimii muncitoare este poezia „Eu cânt”: „Eu cânt pe-acei ce-n jug și chin/ Pe-a lor spinare țara țin,/ Cari în robie și necaz/ Voinici, puternici au rămas!// Vâjnoși, înalți, ca fierul tari,/ De soare arși, bătuți de vânt,/ Brăzdează harnicii plugari/ Al țării lor mănos pământ.// Din plug pe toți ei îi hrănesc,/ Vărsând pâraie de sudori,/ Dar tot puterile le cresc;/ Pe-acești puternici muncitori/ Eu cu mândrie-i cânt!...” A. Mateevici continuă cu cuvinte pe țăranii care „Oftând amar din când în când,/ Întreaga lume-au sprijinit,/ În urma plugului mergând...”

Altfel spus: am putea afirma că Alexei Mateevici a fost un poet al țăranilor basarabeni; le-a cunoscut viața plină de nevoi, caracterele puternice în învingerea greutăților cotidiene etc. În același timp poetul a demonstrat rostul muncii țăranilor – datorită muncii lor se țin în viață popoarele.

Atitudinea grijulie față de țăranii basarabeni a fost exprimată de A. Mateevici și în publicistica vremii. Astfel, în noiembrie 1906 poetul publică un scurt, dar impresionant articol, intitulat „Datoria noastră”⁵⁷⁴. Autorul scrie despre schimbările intervenite în Imperiul țarist datorită revoluției, începute în 1905. Țarismul a fost nevoit să accepte anumite libertăți, inclusiv în problema națională. El îndeamnă intelectualii moldoveni să folosească situația creată în vederea educației populației basarabene, care a fost ținută de țarism în întuneric. Basarabeni au fost lipsiți de învățământul în limba română, nu au avut drepturi cetățenești. Poetul scrie despre „soarele deșteptării” care arată „povara grea a vieții nenorocite”, în primul rând a țăranilor. A. Mateevici remarcă: „Și la noi [ca și la alte popoare din Imperiul rus, *a.p.*] cel dintâi o simte asta țăranul, care în toate vremurile și la toate popoarele a fost suferitorul, plângătorul și ducătorul nevoilor întregii națiuni (întregului norod)...” Autorul scrie și despre conaționali noștri înstăriți („tagmele cele mai de sus”), care uită de „fratele său cel înjosit și nedreptățit”. A. Mateevici este convins că atunci când „cei mari” sunt solidari cu „cei mai mici”, atunci „întreg poporul scapă de întuneric, de jugul neștiinței [de carte] și a lipsei de drepturi”. Poetul îndeamnă țăranii la acțiuni, la cunoașterea

⁵⁷³ Aici și în continuare sunt citate luate din *Alexei Mateevici, Opere*, vol. 1. Chișinău: Editura Știința, 1993, 623 p.

⁵⁷⁴ *Alexei Mateevici, Opere*, vol. 1, p. 435-436.

realităților din țară: „Țăranul luminat prin faptele ce se petrec acuma la noi în împărăție și pricepând în ce stare de plâns se află, să nu stea ademenit, nepăsător, ci, ascultând glasul firii sale, să spună întotdeauna și peste tot locul de suferințele sale. Căci numai dacă va cere, i se va da”.

În mai multe articole Alexei Mateevici a pledat pentru o conlucrare a preoților basarabeni (români) cu țărani. Asta pentru că preoții aveau știință de carte, cunoșteau realitățile din Rusia anului 1906 și erau îndemnați de poet să deștepte țărănimea basarabeană. Preoții, scrie A. Mateevici, mai ales cei de la țară („poporani”) știu foarte bine viața țăranului, ei sunt „căpeteniile sufletești ale țăranilor”. După înșiruirea mai multor argumente de ce anume preoții, A. Mateevici conchide: „Noi luăm preoțimea întreagă îndeobște și vedem cu bucurie că ea poate să fie cea mai bună tovarășă și ajutoare a țărânimii. Mai mult: **ea este datoare** (sublinierea lui A. Mateevici, *a. p.*) să meargă împreună cu țărani. Asta trebuie s-o înțeleagă și preoții, și țărani”.

Dar cedările țarismului au fost vremelnice. Țarul Nicolai al II-lea a promovat o politică de reprimare sângeroasă a țăranilor: „armata a distrus sate întregi și mii de țărani au fost închiși. Când nu a mai fost loc în închisorile din țară, s-a dat ordin ca țărani vinovați să fie împușcați”⁵⁷⁵. Bineînțeles, reacțiunea țaristă a ajuns și în Basarabia. Libertatea de exprimare a fost lichidată. Abia în aprilie 1911 poetul Alexei Mateevici revine la publicistică, scriind „Două cuvinte despre tutun și băutură”, în care pledează împotriva fumatului și beției. El considera că preoții și învățătorii, mână în mână, să lucreze împreună la luminarea poporului. Pe lângă citirea cărților folositoare împotriva beției, preoții și învățătorii erau îndemnați să folosească puterea cuvântului viu, „care în gura lor, singurilor luminători ai țărânimii, este cel mai mare și mai puternic mijloc de luptă cu tot ce vătăma viața târgurilor și satelor noastre”.

În iunie 1917, la deschiderea cursurilor pentru învățătorii moldoveni din Chișinău, Alexei Mateevici a scris poezia „Limba noastră”, devenită Imn al Republicii Moldova. La o lectură atentă a operei observăm multe trimiteri la realitățile rurale din Basarabia. Poetul scrie despre limba noastră, „pe moșie revărsată”. Limba noastră-i „graiul pâinii,/ Când de vânt se mișcă vara...”; limba noastră-i „frunză verde,/ Zbuciumul din codrii veșnici...”. Strofa a opta concretizează cui aparține limba română: „Limba noastră-i limbă sfântă,/ Limba vechilor cazanii,/ Care-o plâng și care-o cântă/ Pe la vatra lor țărani”.

Așadar, conchidem, că poetul Alexei Mateevici a cunoscut viața, munca, greutățile țăranilor basarabeni (dar și a celor din Rusia), a exprimat în versuri starea de lucruri din satele basarabene, a chemat plugarii la luptă pentru „voie și pământ”. Aceleași probleme au fost prezentate și în publicistica poetului.

⁵⁷⁵ Orinaldo Figes. *Revoluția rusă. 1891-1924. Tragedia unui popor*. Iași: Polirom, 2016, p. 207. Autorul scrie că între octombrie 1905 și aprilie 1906 regimul țarist a executat 15 000 de oameni, a împușcat sau rănit cel puțin 20 000 și a deportat sau exilat 45 000 de oameni.